

УДК 334.012.64(477)

Ольга НІПАЛІДІ-ІЩИК

ДЕРЕГУЛЯЦІЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК РЕАЛІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Резюме. На сьогодні залишаються багато невирішених проблемних питань, які заважають розвитку бізнесу в Україні. Не сприяють стабільності бізнес-клімату постійні зміни у законодавстві та корупція. У статті автором досліджено актуальні проблеми взаємодії влади і бізнесу та надано пропозиції щодо ефективної державної політики. Саме процес поглиблення дерегуляції господарської діяльності підприємницьких структур має стати атрибутом ефективної державної політики. Дерегуляція необхідна державі, бо вона стимулює розвиток економіки, що, відповідно, забезпечує збільшення можливостей для реалізації владних повноважень, у тому числі і в соціальній сфері. Дерегуляція необхідна бізнесу, бо вона створює конкурентні умови, що дає змогу розвивати виробництво, робити товари дешевшими, збільшувати обсяги реалізації, створювати робочі місця й отримувати більші прибутки. Дерегуляція необхідна громадянам, бо вона створює додатковий запит на ринку праці, зменшує вартість товарів і послуг, збільшує рівень реальних доходів громадян.

Ключові слова: малий бізнес, державна підтримка, підприємництво, державна політика, фінансування, дерегуляція.

Olga NIPALIDI-ISCHYK

DEREGULATION SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN PRIORITY AREA OF EFFECTIVE PUBLIC POLICY

Summary. Small business – it is the most democratic public sector of the economy that is virtually worthless budget, but provides a significant share of output state and the bulk of jobs. Small businesses consistently and effectively operate in developed countries by competent state support that is mutually regularity. In turn, effective small business development leads to development of the economy and strengthening its position in the global market.

Today still many unresolved issues that impede business development in Ukraine. Not conducive business climate stability constant changes in legislation and corruption. Therefore, public policy in Ukraine is primarily focused on long-term positive changes in the legal environment for recovery of bank lending (including judicial reform), to create a favorable business climate and effective deregulation of small and medium sized businesses. The process of deepening economic deregulation of businesses should be an attribute of effective public policy. Deregulation required state, because it stimulates the economy, which, respectively, provides increased opportunities for realization of power, including in the social sphere. Deregulation required business because it creates a competitive environment that allows developing production, to make products cheaper, increase sales, create jobs and get more profits. Deregulation requires citizens because it creates an additional request to the labor market, reduce the cost of goods and services, increases the level of real income. The only social stratum to which deregulation is not required, it is corrupt. Corrupt officials working at different levels of government – from the top to the lowest bureaucratic level – years, decades hinder the creation of Ukraine transparent business environment and decent working conditions and accommodation.

Key words: small business, government support, business, public policy, finance, deregulation.

Постановка проблеми. Мале підприємництво – це найдемократичніший суспільний сектор національної економіки, який практично нічого не коштує бюджету, але забезпечує значну частку обсягу виробленої продукції держави та переважну частку робочих місць. Саме тому в більшості країн світу мале підприємництво є не тільки об'єктом державної політики, але й розглядається як один з чинників національної безпеки.

В Україні в малому і середньому підприємстві у 2012 році було зайнято 5,2 млн. осіб, що становить лише 25 відсотків економічно активного населення працездатного віку. При цьому в країнах Європейського Союзу такий показник становить понад 50 відсотків, а в Японії – близько 80. У країнах Європейського Союзу малі й середні підприємства створюють 50–70 відсотків внутрішнього валового продукту, в Україні такий показник майже в чотири рази нижчий [3, с.147].

На сьогодні в Україні залишаються невирішеними чимало проблем розвитку малого підприємництва та існує необхідність в активізації ролі держави щодо прискореного створення сектора малих бізнесових структур. Формування взаємоузгодженої та цілісної нормативно-правової бази – найголовніша передумова ефективного розвитку малого підприємництва. Україна має велику кількість нормативних актів, значна частина яких регулює саме підприємницьку діяльність.

Зокрема, в ст.12–15 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 21.12.2012 року стверджується, що державна підтримка передбачає формування програм, в яких визначається механізм цієї підтримки. Основними видами державної підтримки суб'єктів малого і середнього підприємництва є фінансова, інформаційна, консультаційна підтримка [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Державна підтримка суб'єктів малого та середнього бізнесу є предметом дослідження багатьох науковців у сфері економіки і права. Питання державної підтримки малого підприємництва в Україні та провідних країнах світу висвітлюються на сторінках наукових видань такими вітчизняними вченими, як В.В. Озаринська, З.С. Варналій, В.І. Герасимчук, В.І. Ляшенко, Т.В. Некрасова, І.В. Труш, Г.М. Колесник, М.О. Казим, І.Ю. Матюшко, Н.Д. Чала, Н.А. Ясинська та іншими. Окрім цього, є наукові праці, присвячені державній підтримці малого бізнесу в конкретних галузях. Однак, на сьогодні залишається недостатньо вивченою проблема ефективної державної підтримки малого та середнього бізнесу в Україні, що робить обрану тему виключно актуальною.

Метою статті є дослідження державної підтримки малих підприємств у розвинених країнах світу та Україні. Визначення проблемних питань взаємодії влади і бізнесу, надання пропозицій щодо ефективної державної політики.

Виклад основного матеріалу. Підприємства малого бізнесу стабільно та ефективно функціонують у розвинених країнах світу завдяки грамотній державній підтримці, що є взаємообумовленою закономірністю. В свою чергу, ефективний розвиток малого бізнесу призводить до розвитку економіки країни та укріплення її позицій на світовому ринку.

У таблиці 1 наведено порівняльну характеристику систем підтримки малого бізнесу в різних країнах світу. Слід зазначити, що найрозвиненішою та комплексною є підтримка малого бізнесу в США. Це пов'язано з багатолітнім досвідом формування системи підтримки малого бізнесу на державному рівні.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика систем підтримки малого бізнесу в різних країнах [4, с.217]

Table 1

Comparison of systems to support small businesses in different countries [4, с.217]

<i>Критерій</i>	<i>Україна</i>	<i>США</i>	<i>Франція</i>	<i>Німеччина</i>	<i>Японія</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Фінансування	Неграмотне розподілення дуже обмежених фінансових ресурсів	Кредити з низькими відсотками	Пільгові кредити, позики та субсидії	Діють програми, які полегшують доступ до капіталу та нових технологій	Видача кредитів без застави, позика пільговий відсоток
Податки	Складна система оподаткування	Градація ставки податків в залежно від розмірів підприємства	Широка система податкових послаблень та пільг	Складна система оподаткування створення резервів неоподатковано го податку, спеціальні норми амортизації для інвестицій, зменшення ставок прибуткового податку	Прискорена амортизація будівель, споруд, обладнання. Зменшена ставка прибуткового податку для малих підприємств

Закінчення таблиці 1

Continuation of table 1

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Умови відкриття та закриття	Відносно проста процедура відкриття, але дуже складна (в деяких випадках не можлива) процедура закриття	Всебічна допомога та спрощення процедури відкриття власної справи	Стандартний пакет документів та відносно нетривала процедура	Тривала та складна процедура реєстрації	Можливість відкриття підприємства без первісного капіталу, максимально спрощена процедура закриття
Форми не фінансової допомоги	Перші кроки з навчання підприємців	Навчання підприємців та захист їх прав у судах	Надання консультацій з менеджменту, юриспруденції бухгалтерського обліку й т.д.	Проведення семінарів та діюча мережа консультаційних центрів	Заходи та структури зі сприяння в науково-техн. розробках, переоснащенні, навчанні та підготовці кадрів
Етап життєвого циклу	В державних програмах – на всіх етапах, реально - підтримка відсутня	На етапі створення	Відкриття при загрозі банкрутства	На етапах становлення та розвитку в складні періоди	На всіх етапах
Пріоритети	Не виділені окремі сфери, держава декларує підтримку всім	Створення сприятливих умов для відкриття малих підприємств	Заохочення при створенні підприємств та попередження їх банкрутства	Створення рівних конкурентних умов	Підтримка та розвиток галузей, які в даний момент занепадають
Особлива сфера підтримки	Не виділені	Науково-технічні розробки	Депресивні зони	Інноваційна сфера	Взаємодія великого та малого бізнесу

Основними напрямками підтримки є:

- 1) доступ до капіталу, тобто малим підприємствам надаються кредити під 9 % річних, у період кризи 4–6%;
- 2) діє розвинена мережа консультаційних та навчальних інформаційних центрів;
- 3) діє допомога в отриманні державних замовлень (26 % від усіх замовлень);
- 4) діє захист у судах і на рівні законодавства.

Слід зазначити, що основну частину державної підтримки США становить фінансова складова [2, с.37].

В Україні малі підприємства потребують найбільше фінансово-кредитної підтримки держави, що зумовлено браком стартового капіталу та незначною кількістю оборотних коштів.

Важливим джерелом фінансування розвитку малого бізнесу є мікрокредитування за участі банківських та небанківських структур.

Фінансова криза 2008–2009 рр. завдала удару і по банках – основному джерелу зовнішнього фінансування для малого й середнього підприємництва та, власне, по підприємцях. У результаті банки отримали великі обсяги сумнівної кредитної заборгованості і в 2009–2010 рр. мало та неохоче кредитували малий і середній бізнес, передусім зосереджуючи зусилля на великих корпоративних клієнтах. Підприємці постраждали від економічного спаду, скорочення замовлень і залишилися без доступу до фінансування, а частина – з великим боргом перед банками, що значно подорожчав у результаті девальвації гривні на понад 60 %. За роки повільного економічного відновлення поновити доступ малого та середнього підприємництва до кредитування не вдалося.

Основними перешкодами для нарощування кредитування малих і середніх підприємців банки вважають неефективне судочинство, а отже, неможливість захистити свої права кредиторів у судах або домогтися швидкого виконання приписів виконавчою службою, непрозорий бізнес малого та середнього підприємництва і пов'язані з цим ризики кредитування. Для малих і середніх підприємців найвагомішими проблемами доступу до кредитів є, звичайно, високі відсоткові ставки, які для кредитів без застави з усіма комісіями та нарахуваннями можуть становити понад 30 % річних, і банківські вимоги до застави.

На сьогодні державна політика підтримки малого та середнього бізнесу реалізується, насамперед, через виконання місцевих програм розвитку малого підприємництва. Фактичні обсяги наданої прямої підтримки у вигляді пільгових кредитів та інвестицій на реалізацію бізнес-проектів, а також відшкодування відсотків за банківськими кредитами дуже малі та невідчутні для малого підприємництва, що вказує на недоцільність і формальність такої допомоги. В 2012 р. пряма фінансова підтримка була фактично надана 138 малим підприємствам на загальну суму 11 млн. грн. При цьому в дев'яти регіонах – Волинській, Дніпропетровській, Закарпатській, Житомирській, Львівській, Сумській, Тернопільській, Миколаївській областях і м. Севастополь – підтримка не надавалася взагалі. Ще в десяти регіонах було підтримано лише від одного до п'яти малих підприємств. Максимальні суми підтримки були надані в Києві, Одеській, Луганській та Івано-Франківській областях і становили від 1 до 2 млн. грн. лише для 10–13 малих підприємств. Окрім того, у реалізації державної політики щодо малого підприємництва бракує ефективної роботи та лідерства Українського фонду підтримки підприємництва, діяльність якого останніми роками так само невідчутна для малого бізнесу, як і обсяги наданої сектору фінансової підтримки [5].

Дійсно, за існуючих умов економічного спаду, зростання бюджетного дефіциту, наближення виборів розраховувати на збільшення реальних обсягів державної підтримки малому підприємству не варто. Більше того, за існуючого рівня корупції та тінізації бізнесу в Україні ризики, що збільшені обсяги допомоги малому підприємству розподілятимуться за непрозорими правилами серед «своїх» чи «наближених», є надто великими. В країнах ЄС малий і середній бізнес підтримується наданням значних обсягів державних гарантій та прямою підтримкою. Наприклад, у Латвії за 2007–2011 рр. була надано кредитів 1237 малим і середнім підприємствам під державні гарантії на суму 165 млн. євро, в Польщі за аналогічний період – 1651 підприємству на суму 691 млн. євро.

Отже, заклики до держави нарощувати пряму підтримку малому підприємству є не лише марними, а й небажаними. Найбільше користі можуть принести активізація політики щодо створення умов відновлення ринкового кредитування, загальне поліпшення інвестиційного клімату та дієва й ефективна дерегуляція бізнесу, які матимуть великий, хоча і не миттєвий позитивний вплив. Для полегшення поточних труднощів у доступі до фінансування для малих і середніх підприємств важливу роль відіграє співробітництво з міжнародними організаціями, які надають значно більші ресурси для фінансування малого та середнього підприємництва. При цьому корупційні ризики нерівного розподілу цих ресурсів серед малих і середніх підприємств є меншими.

Німецько-український фонд (НУФ) з 2011 р. надав кредити 523 малим і середнім підприємствам на суму 42 млн. євро та 30 млн. грн. Наприкінці 2012 р. було погоджено надання ще 10 млн. євро для кредитування малих і середніх підприємств. Програма кредитування мікро-

, малого та середнього підприємництва, що фінансується Європейським банком реконструкції та розвитку, продовжує підтримку малого та середнього бізнесу шляхом надання 100 млн. євро на кредитування цього сектора. Окрім згаданих, існують програми Європейського інвестиційного банку, Міжнародної фінансової корпорації та Європейського Союзу. Ці програми реалізуються шляхом надання ресурсів банкам-партнерам, які, в свою чергу, видають позики під нижчі за ринкові відсотки підприємствам малого та середнього бізнесу.

Але при цьому значне та стійке поліпшення доступу малих підприємств до фінансування неможливе без створення державою належних умов для відновлення ринкового кредитування та інвестицій. Створення таких умов передбачає, зокрема, посилення захисту прав кредиторів і відкриття та поширення достовірних даних про позичальників. У напрямку поширення достовірних даних про позичальників існує ініціатива з відкриття для банків баз даних державних реєстрів (Мін'юсту, Укрдержреєстру, Податкової служби) для отримання додаткової інформації про позичальників, але вона досі обговорюється та оформляється.

Зокрема, Державна служба з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва (далі – Держпідприємництва) наголошує, що вже 3 роки поспіль триває робота над усуненням зайвих адміністративних бар'єрів на шляху ведення бізнесу в Україні. Завдяки започаткованій реформі Держпідприємництва :

- внесені зміни до 13 галузевих законів, що спрощують процедури державної реєстрації. Крім цього, почала діяти електронна державна реєстрація суб'єктів господарювання, а сплатити відповідний збір вже можна через інтернет-системи;
- перестали існувати для юридичних та фізичних осіб – підприємців – свідоцтва про держреєстрацію, термін держреєстрації юридичної особи скоротився до 2 днів;
- перестали існувати як самостійні етапи започаткування бізнесу, процедури постановки на облік в органах ДПС та отримання податкового номера;
- платники податків повністю звільнені від необхідності подання повідомлень про відкриття чи закриття рахунків у банках до органів ДПС, банки самостійно інформують податкову шляхом електронного обміну повідомленнями;
- зареєструватися платником ПДВ може будь-яка особа, котра провадить оподатковані операції, оскільки скасовані обмеження для добровільної реєстрації платників ПДВ.

Крім того, починаючи вже з 2014 року у Держпідприємстві відзначили, що можуть бути внесені зміни до цілої низки законів для поліпшення бізнес-клімату в державі. Серед них – щодо спрощення реєстрації осіб як платників ПДВ під час держреєстрації, скасування обов'язковості застосування печаток суб'єктами приватного права, скасування реєстраційного збору за проведення держреєстрації, скорочення граничного терміну повідомлення про відкриття рахунків платників податків тощо [6].

Наразі ж відомство продовжує підготовку новацій. Розглядаються пропозиції щодо скорочення більш ніж уполовину видів господарської діяльності, які підлягають ліцензуванню. Зокрема, йдеться про зовнішньоекономічну діяльність, діяльність у сфері освіти, проведення землеоцінювальних робіт і земельних торгів, виробництво й торгівлю алкогольними напоями та тютюновими виробами тощо.

З 1 жовтня 2013 року Міністерство доходів і зборів розпочало процедуру адміністрування ЄСВ. Зроблено це у зв'язку з проведенням адміністративної реформи – раніше цим займався Пенсійний фонд. Відтепер звіти про суми нарахованого єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування прийматиме та опрацьовуватиме Міністерство доходів і зборів. Міністерство планує вдосконалити адміністрування єдиного внеску за рахунок розширення можливостей електронного звітування, а також зменшення ставки ЄСВ від 18 до 25 %. Натомість експерти визнають, що зміна адміністратора спрямована, насамперед, на боротьбу з тінювими виплатами працівникам, тож перевірки бізнесу посиляться [7].

Водночас Міністерство доходів і зборів обіцяє поліпшити якість податкового аудиту шляхом проведення електронних перевірок. Механізм таких перевірок, права та обов'язки платників і податкових аудиторів визначені у розробленому відомством проекті закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо подальшого впровадження електронного

сервісу та здійснення електронних перевірок». Зокрема пропонується законодавчо врегулювати питання проведення контролюючими органами електронних перевірок на підставі даних, зазначених у податкових деклараціях та електронних документах платника податків.

Вже з 1 січня 2014 року цим зможуть скористатися платники єдиного податку, які перебувають на спрощеній системі оподаткування. Такі перевірки проводитимуться за заявою платника податків. З 1 січня 2015 року послуга буде доступна для всіх представників малого та середнього бізнесу, які працюють на загальній системі оподаткування. А з 1 січня 2016 року – для всіх категорій платників податків.

Вже найближчим часом має з'явитися пілотна версія інтегрованої автоматизованої системи держнагляду на базі Єдиного держреєстру юридичних та фізичних осіб – підприємців. Це дозволить забезпечити автоматичне віднесення суб'єктів господарювання до різних груп залежно від ступеня ризику та провадження господарської діяльності й установити періодичність проведення планових заходів кожним з органів держнагляду [7].

Тут слід зазначити про позитивність мінімізації персонального контакту між платником та державою, зниження ролі людського фактора.

Також із метою створення умов для забезпечення ефективної державної підтримки малого та середнього підприємництва розроблена відповідна «Державна програма активізації розвитку економіки на 2014–24 роки».

Вона передбачає:

- дерегуляцію господарської діяльності;
- підтримку інноваційно орієнтованих підприємств;
- сприяння розвитку інфраструктури;
- підтримку експортної діяльності суб'єктів малого та середнього бізнесу [6].

Висновки. Підбиваючи підсумки, слід визначити, що значне пряме чи пільгове фінансування малого та середнього підприємництва з боку держави неможливе через обмеженість ресурсів і не є бажаним через високу ймовірність нерівного доступу до цих ресурсів. У будь-якому разі спрямування в сектор малого та середнього підприємництва великих обсягів пільгового фінансування, в тому числі від міжнародних організацій, не створить стійкого та значного розширення доступу таких підприємств до фінансування. Тому державна політика має передусім зосереджуватися на довготермінових позитивних змінах правового середовища для відновлення банківського кредитування (в тому числі на реформуванні судової системи), на створенні сприятливого бізнес-клімату та дієвій дерегуляції малого й середнього бізнесу.

Conclusions. Summing up, it should identify that a significant direct or concessional financing small and medium enterprises from the state is not possible due to limited resources and are not desirable because of the high probability of unequal access to these resources. In any case, the direction of the sector of small and medium enterprises large amounts of concessional financing, including from international organizations will not create a sustainable and significant increase access to financing such enterprises. Therefore, public policy should primarily focus on long-term positive changes in the legal environment for recovery of bank lending (including judicial reform), to create a favorable business climate and effective deregulation of small and medium sized businesses

Використана література:

1. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва в Україні» від 22.03.2012 р. № 4618-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua
2. Арсюхин, Е. Почему малый бизнес дает половину ВВП США и с трудом пробивается в России? [Текст] / Е.Арсюхин//Российская Бизнес-газета.–2007.–№594.– С.37–38.
3. Галан, Н.І. Державна підтримка малих та середніх підприємств в Європейському Союзі [Текст] / Н.Галан // Фінанси України. – 2005. – №5 (114). – С. 147–154.
4. Озаринська, В.В. Основи формування системи підтримки малого бізнесу в Україні [Текст] /В.Озаринська// Розвиток методів управління та господарювання на транспорті. – 2011. – №37. –С. 211–226.
5. Держава і мале підприємництво: як відновлювати фінансування? [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня, №28. – Режим доступу:gazeta.dt.ua
6. На шляху дерегуляції [Електронний ресурс] // Закон і бізнес, №33. – Режим доступу: www.dkrp.gov.ua
7. Процеси дерегуляції підприємницької діяльності в Україні тривають [Електронний ресурс] // Хрещатик, №142. –Режим доступу:www.dkrp.gov.ua